

РОЗДІЛІ

ПЕДАГОГІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.011.3-051 (-027.561 -043.86)(= 111)«312»

Авшенюк Наталія Миколаївна,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ

ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ
У РОЗВИНЕНИХ АНГЛОМОВНИХ КРАЇНАХ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджено професійний розвиток учителів як динамічне явище, що змінюється в умовах глобалізації, усталені зміни якого виражаються у тенденціях його розвитку. На підставі еволюційно-історичного аналізу обґрунтовано тенденції професійного розвитку учителів у розвинених англomовних країнах, що уможливило глибоке й різностороннє розуміння сутності, змісту, соціальної ролі та функцій цього феномену і прогнозування перспектив. Систематизовано тенденції професійного розвитку вчителів у розвинених англomовних країнах за ознаками просторовості, фаз розвитку, тривалості, сутності.

Ключові слова: професійний розвиток учителів, тенденції, глобалізація, розвинені англomовні країни.

Постановка проблеми. Концептуальна ідея дослідження ґрунтується на розумінні професійного розвитку вчителів, як педагогічної міждисциплінарної категорії, що інтегрує окремі положення педагогіки, психології, соціології й філософії. Постаючи динамічним інтегрованим явищем, професійний розвиток вчителів вимагає багатофакторного розгляду на основі семантично-категоріального, детермінантного, концептуального, структурно-функціонального та еволюційно-історичного аналізу. Саме застосування еволюційно-історичного аналізу дозволило нам досліджувати професійний розвиток учителів як динамічне явище, що змінюється в умовах глобалізації, усталені зміни якого виражаються у тенденціях його розвитку. Обґрунтування тенденцій професійного розвитку учителів у розвинених англomовних країнах уможливило глибоке і різностороннє розуміння сутності, змісту, соціальної ролі і функцій цього феномену не лише у реальному часі, а й прогнозування перспектив його поступу в майбутньому.

До переліку розвинених англomовних країн, на прикладі яких ми здійснюємо дослідження, відносимо: Австралію, Велику Британію, Канаду, США. Вибір цих країн для дослідження зумовлений низкою чинників, насамперед тим, що: зазначені країни є лідерами у професійному розвитку вчителів в умовах глобалізації освіти; Велика Британія, Канада, США здійснюють суттєві структурні реформи педагогічної освіти під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів протягом другої половини ХХ ст. - початку ХХІ ст. Механізми реформаційних процесів цих країн широко дисемінуються по всьому світу, зокрема, в країнах, що розвиваються, як приклад ефективної стратегії реформування вищої педагогічної освіти завдяки діяльності міжнародних організацій глобального масштабу (ЮНЕСКО, ОЕСР, Світовий банк, СОТ, МВФ); тенденції професійного розвитку вчителів, що є предметом аналізу в Австралії, Великій Британії, Канаді й США, зумовлені спорідненістю контекстуальних та процесуальних особливостей їх розвитку впродовж другої половини ХХ - початку ХХІ ст. під впливом

соціально-культурних, історичних й політико-ідеологічних чинників, як членів однієї геополітичної структури Співдружності Націй (колишньої Британської Імперії); інтенсивний розвиток освітньо-наукового співробітництва представників академічних громад розвинених англomовних країн, що сприяв утворенню глобальних професійних мереж інтернаціональної спільноти, яка має вплив на формування концепцій і стратегій професійного розвитку вчителів в різних країнах світу, зокрема, завдяки формуванню корпусу провідних експертів-членів міжнародних організацій;

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню різних аспектів професійного розвитку вчителів в умовах глобалізаційних процесів присвячуються наукові розвідки вітчизняних (Я. Бельмаз, І. Зязюн, Ю. Кіщенко, О. Лавріненко, М. Лещенко, Н. Мукан, Л. Пуховська, О. Садовець, С. Синенко, Л. Хомич, Т. Чувакова та ін.) і зарубіжних (Б. Авалос, Л. Дарлінг-Хеммонд, І. Віллегас-Реймерс [9], А. Гарріс, Т. Гаскі, А. Глетхорн, Ф. Кена [8], Р. Тейлор, К. Уайтхаус [10, 1], Дж. Фальк та ін.) дослідників. Аналіз їхніх праць уможливив розуміння феномену «професійний розвиток вчителів» як процесу неперервного становлення й удосконалення, що охоплює період професійного самовизначення, професійної підготовки та професійної діяльності з метою забезпечення розвитку (саморозвитку) духовного, фізичного, фахового та спеціально-предметного компонентів педагогічної майстерності у системі формальної, неформальної й інформальної освіти.

Про необхідність врахування тенденцій розвитку соціальних явищ, у тому числі й освіти, у процесі її пізнання наголошує переважна більшість дослідників. У якості вихідного положення, як правило, виступає теза про те, що «розкриття внутрішніх закономірностей розвитку будь-якого феномену передбачає виявлення тенденцій його розвитку», кожна з яких уособлює різні можливості його подальшого поступу, співвідношення таких тенденцій, їх боротьбу між собою як конкуренцію множини можливостей за свою реалізацію [4]. Зокрема, підкреслюючи теоретичну і методологічну значущість

тенденцій у пізнанні соціальних й інших явищ, автор теорії постіндустріального суспільства Д. Белл зауважував, що в наукових дослідженнях він оперував і керувався не лише «глобальною теорією», а й тенденціями розвитку суспільства, намагаючись осягнути їх сутність і можливі наслідки у випадку логічного завершення змін у соціальній сфері [7].

У логіці нашого дослідження необхідно розкрити сутність і зміст поняття «тенденції». Зауважимо, що у науковій літературі немає одностайного його визначення. Під терміном «тенденція» розуміють: рух або розвиток тієї чи іншої матерії у визначеному напрямі; окремих напрям руху або розвитку досліджуваної матерії; у загальному вигляді одночасно як розвиток досліджуваної матерії у цілому «у тому чи іншому напрямі» і як окремих напрям її розвитку [7]. На думку І. Ісаєва, тенденція - це передбачувана потенційна закономірність чи закон, тобто деякий «зв'язок між явищами і процесами, станами і властивостями, який за певних об'єктивних умов може перейти в категорію закономірностей» [3].

У Словнику української мови «тенденція» (нім. Tendenz від лат. Tendere) тлумачиться як «напрямок руху чи розвитку чого-небудь» або як «спрямованість у поглядах чи діях, прагнення, намір, властиві кому-, чому-небудь» [5, 72]. Множинність розуміння й тлумачення терміну «тенденція» ускладнює його використання, проте, як свідчить практика здійснення наукових досліджень, учені використовують стале і найпопулярніше словесне значення терміну або формують власне уявлення про сутність та зміст досліджуваного явища. Так, М. Марченко переконує, що під час розгляду тенденцій розвитку досліджуваного явища теоретично і методологічно важливим є комплексний підхід та аналіз їх різних сторін і проявів [4]. Під тенденцією в освіті Є. Белозерцев розуміє переважаючий напрям її розвитку, основою якого служать положення про співвідношення об'єктивного і суб'єктивного, стихійного і свідомого в соціально-педагогічних процесах, про протиріччя як джерела розвитку системи освіти [1, 476].

Необхідно зауважити, що об'єктивні й суб'єктивні чинники, котрі зумовлюють процес виникнення й еволюції тенденцій певного явища, одночасно можуть виступати в якості критеріїв класифікації тенденцій, зокрема:

- за просторовим або масштабним параметром (1) локальних, що виникають і виявляються в межах національних освітніх систем; 2) регіональних, характерних межах регіональних утворень; 3) глобальних, що виникають і функціонують на глобальному рівні);

- за фазами розвитку (1) такі, що зароджуються й формуються; 2) сформовані; 3) завершені: зникаючі або ті, що трансформуються у закономірності;

- за параметром тривалості (1) короткострокові, 2) довгострокові;

- за параметром сутності - такі, що розкривають теоретичні або практичні аспекти [2].

Розрізняють також інші види тенденцій:

- фундаментальні й специфічні з характерними ознаками;

- системоутворюючі, що сприяють зміцненню системи, і системоруйнівні;

- розвитку системи в цілому і розвитку її окремих складових компонентів;

- консервативні, що спрямовані на збереження застарілих принципів функціонування явища, й прогресивні, спрямовані на його оновлення та розвиток;

- відцентрові і доцентрові, що виникають у процесі взаємозв'язку і взаємодії регіональних утворень, як підсистем міжнародних відносин з їх спільною системою, котрі створюють проблему оптимального поєднання глобального і регіонального суміщення регіоналізму з універсалізмом [4; 5].

Мета статті. Вивчення тенденцій, характерних для розвитку неперервної педагогічної освіти, уможливило усвідомлення їхньої відмінності за різними параметрами, а саме: тривалістю, змістом, фазами розвитку, а також того, що не всі тенденції враховуються при побудові нової теорії. Разом з тим, детальний аналіз праць зарубіжних і вітчизняних учених показав відсутність систематизації тенденцій професійного розвитку вчителів у цілому та у розвинених англійських країнах зокрема. Таким чином, вважаємо за необхідне виявити й систематизувати тенденції професійного розвитку вчителів, що увиразнюють поступ системи неперервної педагогічної освіти в умовах глобалізації.

Результати дослідження. Здійснений аналіз визначень феномена «тенденція» уможливив розуміння сутності категорії «тенденції професійного розвитку вчителів у розвинених англійських країнах», як спрямованості державної політики цих країн й об'єктивної реальності функціонування їхніх систем педагогічної освіти і освіти дорослих, що детермінована історичними, політичними, національними, соціально-економічними, культурними чинниками і стратегіями міжнародних організацій, та визначає перспективи професійного розвитку вчителів у локальному та світовому освітньому просторі.

У межах нашого дослідження ми пропонуємо систематизувати тенденції професійного розвитку вчителів у розвинених англійських країнах за ознаками: просторовості, фаз розвитку, тривалості, сутності (див. рис. 1).

Тенденції професійного розвитку вчителів в умовах глобалізація освіти

X Просторовість	X Фази розвитку	Тривалість	Сутність
Глобальні	Зароджуються	— Довготривалі	Системоутворювальні
Регіональні	Сформовані	— Короткотривалі	Функціональні
Національні	Завершені		Прогностичні

Рис. 1. Систематизація тенденцій професійного розвитку вчителів в умовах глобалізації

Розкриємо представлену систематизацію детальніше. До глобальних тенденцій відносяться такі, що виявляються у багатьох країнах світу з різних регіонів і поширюються у світовому масштабі, виникнення яких пов'язане зі спільною соціально-економічною затребуваністю трансформацій в системах педагогічної освіти і освіти дорослих. Ними є: глобалізація, інтеграція, інтернаціоналізація, інформатизація, мультикультурність, неперервність як світові тенденції розвитку освіти, що слугують орієнтиром для професійного розвитку вчителів у розвинених англomовних країнах. Вони відображаються у спрямованості реформування педагогічної освіти і освіти дорослих на основі вивчення зарубіжного досвіду, створенні профільних міжнародних об'єднань з метою розвитку відповідального соціального партнерства, когерентності систем освіти у формуванні світового освітнього простору та освітніх програм з огляду на глобальний ринок праці.

До регіональних тенденцій зараховують такі, що характерні для декількох країн в одному геополітичному, геокультурному чи географічно-адміністративному регіоні. Тенденції конвергенції і глокалізації властиві для професійного розвитку вчителів у розвинених англomовних країнах, які уможливають, з одного боку, створення єдиного освітнього простору цих країн, формування академічної англomовної спільноти, утвердження гегемонії глобальної суперліги університетів англо-американського походження, а з іншого - розроблення механізмів збереження національної специфічності й ідентичності, оптимально гармонізувавши глобальні тенденції з національними потребами і соціокультурною своєрідністю для забезпечення конкурентоспроможності локальних систем педагогічної освіти та реплікації / ретрансляції їх ефективних практик на території інших країн і регіонів. До регіональних тенденцій відносяться тенденція культурної гібридизації, що полягає у поглибленні культурної й цивілізаційної інтеграції, взаємопроникненні та взаємозбагаченні в межах регіонального соціального простору.

До національних тенденцій відносять такі, що виникають у межах однієї країни і як правило не співпадають з тенденціями професійного розвитку вчителів в інших країнах, що зумовлено внутрішньополітичною спрямованістю держави та національними особливостями країни. Такими тенденціями у розвинених англomовних країнах, на нашу думку, є: тенденції формування національних стратегій професійного розвитку вчителів, регуляторної політики надання освітніх послуг у галузі освіти дорослих та підвищення кваліфікації педагогів й практики забезпечення їх якості.

Довгострокові тенденції орієнтуються на тривалі докорінні трансформації системи педагогічної освіти і освіти дорослих в цілому в межах зміни парадигми й вирішення складних концептуальних проблем. До таких тенденцій ми відносимо: тенденції соціокультурного виміру, зокрема гуманізації та демократизації, що визначають гуманоцентричну сутність педагогічної освіти і її акцентуванні на забезпечення рівного доступу до освіти; тенденцію соціальної спрямованості, що відображає максимальну адаптацію до освітніх потреб людини, сприяння її академічній і соціальній мобільності, міжкультурного розвитку у процесі міжнародної взаємодії; тенденцію до культурної та цивілізаційної інтеграції, розвитку універсальних професійних і загальнолюдських норм.

Короткострокові тенденції характеризуються нетривалим періодом існування і швидким завершенням з переходом у закономірності або зникненням. На нашу думку, до таких тенденцій можна віднести вплив професійного розвитку вчителів на реформування систем педагогічної освіти розвинених англomовних країн з огляду на соціально-економічні чинники.

До тенденцій, що зароджуються, можна віднести виникнення під впливом різних умов і чинників нових підходів, принципів та напрямів професійного розвитку вчителів, що ініційовані урядами країн, профільними міжнародними організаціями, діями в галузі освіти, проте не отримали широкого розповсюдження й визнання. Сформованими тенденціями є такі, що

підтримані провідними суб'єктами педагогічної освіти і освіти дорослих як актуальні, пріоритетні зміни в системах професійного розвитку вчителів та підвищення їх кваліфікації. Завершені тенденції визначаються як такі, що пройшли певний шлях розвитку і завершуються внаслідок зміни умов та актуальності їх реалізації або трансформуються у закономірності.

До тенденцій, що класифікуються за сутністю, ми відносимо системоутворюючі, функціональні та прогностичні. Системоутворюючими є такі, що, спрямовані на формування і зміцнення системи, зокрема:

- трансформація розуміння професійного розвитку вчителів: як процесу та результату неперервного становлення й удосконалення вчителя, що охоплює період його професійного самовизначення, професійної підготовки та професійної діяльності з метою забезпечення розвитку (саморозвитку) духовного, фізичного, фахового та спеціально-предметного компонентів професійної майстерності у системі формальної, неформальної та інформальної освіти;

- інституалізація професійного розвитку вчителів;
- запровадження глобального виміру у зміст педагогічної освіти;

- тенденція якісного виміру професійного розвитку вчителів, що сприяє розробленню, запровадженню й моніторингу механізмів забезпечення якості на глобальному, регіональному і національному рівнях;
- тенденція єдності формальної і неформальної освіти.

Функціональними тенденціями ми вважаємо такі:

- тенденції гнучкості й диверсифікації, що передбачають різноманітність типів провайдерів професійного розвитку вчителів (традиційні, альтернативні, корпоративні, приватні, комерційні), форм професійного розвитку вчителів, моделей управління та фінансування;

- тенденцію розроблення механізмів визнання результатів неформальної й інформальної освіти, яка сприяє відкритості, гнучкості й доступності;

- тенденцію віртуалізації освіти та формування відкритого освітнього середовища, які уможливають запровадження мережного методу організації професійного розвитку педагогів (коннективізму).

До прогностичних тенденцій відносимо такі, що спрямовані на визначення прогностичних напрямів поступу професійного розвитку вчителів:

- збереження привабливості ринку освітніх послуг розвинених англomовних країн;

- розвиток індивідуальної транснаціональної мобільності майбутніх та працюючих учителів;

- переорієнтація програм професійного розвитку вчителів на сферу неформальної й інформальної освіти;

- посилення різноманітності форм професійного розвитку вчителів за рахунок розвитку ІКТ;

- створення міжнародних освітньо-наукових альянсів з проблем професійного розвитку учителів в умовах глобалізації освіти;

- широкомасштабне проведення провідними міжнародними організаціями всесвітніх масових заходів з проблем професійного розвитку вчителів та дисемінації кращих практик;

- інтенсифікація наукових досліджень у галузі професійного розвитку вчителів з метою пошуку раціональних шляхів його удосконалення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Наголосимо, що здійснена авторська систематизація тенденцій професійного розвитку вчителів у розвинених англomовних країнах в умовах глобалізації не претендує на завершеність і вичерпність диференціації тенденцій, а формує основу для подальшого детального вивчення цього проблемного поля у сучасній теорії педагогіки.

Список використаних джерел

1. Белозерцев Е.П. Образование: историко-культурный феномен: курс лекций / Е.П. Белозерцев. - СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. - 704 с.
2. Гаркуша Н.С. Тенденции развития воспитательного процесса в общеобразовательном учреждении: обоснование классификации / Н.С. Гаркуша // Современные проблемы науки и образования: Научный журнал. - 2014. - № 2. - [Электронный ресурс]. - Доступ до ресурсу: http://www.science-education.ru/pdf72014_/2/282.pdf. - Назва з екрану.
3. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И.Ф. Исаев. - М., 2002. - 240 с.
4. Марченко М.Н. Тенденции развития права в современном мире: Учебное пособие / М.Н. Марченко. - Издательство «Проспект», 2015.-414 с.
5. Словник української мови: в 11 томах. - Том 10. - Київ: «Наукова думка», 1979. - 720 с.
6. Avalos B. Teacher professional development in Teaching and Teacher Education over ten years / Beatrice Avalos // Teaching and Teacher Education. - 2011. - № 27. - P. 10 - 20.
7. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting / Daniel Bell. - New York: Basic Books, 1973.-507 p.
8. Caena F. Literature review: quality in teachers' continuing professional development. - European Commission, 2011. — 20 p.
9. Villegas-Reimers E. Teacher Professional Development: an International Review of the Literature. - Paris: UNESCO, International Institute for Educational Planning, 2003. - 196 p.
10. Whitehouse C. Effective continuing professional development for teachers. - Centre for Education Research and Policy, May 2011.-13 p.